

UDK: 821.512.133.09-3:801.82

Gulshan MUSULMONOVA,
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti doktoranti
E-mail: musulmonovagulshan@gmail.com

Filologiya fanlari doktori, dotsent R.F.Zohidov taqrizi asosida

“ZARBULMASALI SIDQIY” ASARIDA SHAKL VA MAZMUN UYG'UNLIGI

Аннотация

Ushbu maqolada Sirojiddin Sidqiyning “Zarbulmasali Sidqiy” didaktik asari asari adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan tadqiq qilingan. Tadqiqotimizda N.Karimov, A.Nosirov, B.Qosimov, R.Javharova kabi adabiyotshunoslarning nazariy fikrlariga tayanildi.

Kalit so'zlar: Didaktik adabiyot, zarbulmasal, maqol, savol-javob, pand-nasihat.

HARMONY OF FORM AND CONTENT IN THE WORK OF "ZARBULMASALI SIDQIY".

Annotation

In this article, Sirojiddin Sidqi's didactic work "Zarbulmasali Sidqi" is studied from the point of view of literary studies. We relied on the opinions of literary scholars such as A.Nasirov, B. Qasimov, R. Javharova.

Key words: Didactic literature, percussive, proverb, question and answer, advice.

ГАРМОНИЯ ФОРМЫ И СОДЕРЖАНИЯ В РАБОТЕ “ЗАРБУЛМАСАЛИ СИДКИ”.

Аннотация

В данной статье дидактическая работа Сироджиддина Сидки «Зарбулмасали Сидки» рассматривается с точки зрения литературоведения. В своем исследовании мы опирались на теоретические мнения таких литературоведов, как Б. Касымов, А. Насиров, Р. Джавхарова.

Ключевые слова: Дидактическая литература, зарбулмасал, пословица, вопрос и ответ, дидактика.

Kirish. Sirojiddin Sidqiy “Zarbulmasali Sidqiy” asari bilan o'zbek adabiyotida “zarbulmasalchilik” an'alarini davom ettirdi. Ilmi hikmat, muomala odobi, chuqur falsafiy mushohadalarga moyil Sidqiy o'z kuzatuv va hayotiy xulosalarini badiiy aks ettirgan. Sidqiyning “Zarbulmasali Sidqiy” asari esa boshdan oxirigacha savol-javobga asoslanadi, muallif ularni asoslash uchun maqollar, hikmatli so'zlar, didaktik nasihatlar, bayt va to'rtliklardan foydalanadi, ba'zi savol-javoblarda o'zi guvohi bo'lgan yo eshitgan voqealarni keltirib o'tadi. “Zarbulmasali Sidqiy” asari pand-nasihat ruhida, insonlarni yaxshilikka da'vat etuvchi asardir. Sidqiyning ushbu asarining boshqa ijodkorlarning asaridan farqi shundaki, asar yaxlit suyuq ega emas, kattaroq hajmdagi hikoya yoki hikoya ichida hikoya keltirilmagan. Ijodkor bir fikr atrofida aylanmaydi. Savol-javoblar ketma - ket kelganiga qaramay hammasining zamirida har xil fikr va xulosalar mavjud. Boshqa asarlarga o'xshash tomoni esa kishilarga faqatgina ma'naviy ozuqa berishga, ularni to'g'ri yo'lda yurishga undashga xizmat qiladi[3].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. “Zarbulmasali Sidqiy” asari ma'no va mazmun e'tibori bilan o'ziga xos didaktik asardir. Sidqiy ijodida didaktik mavzudagi asarlar alohida o'rin egallaydi. Shoir ijodining ilk yillarida arab ertaklari asosida tuzilgan “Ming bir kecha”, Sa'diyning “Bo'ston”, “Rahimo” va “Karimo”, “Hikoyai latifa” asarlari, shuningdek, “Ajoyib ul-mahluqot” kabi didaktik asarlarni fors tilidan o'zbekchaga o'girdi. Keyinchalik o'zi ham “Iktisob”, “Sad irshodi mullo Sidqiy”, “Bazmi ishrat” kabi didaktik, “Mezoni shariat”, “Tazkirai imom A'zam” nomli diniy-ma'rifiy asarlar yaratdi. Adibning “Zarbulmasali Sidqiy” dan tashqari “Parokanda maktub va ash'orlar” nomli to'plamida ham bir qancha nasihatlar, nasriy hikoya va masnaviy yo'lida yozilgan masallar mavjud.

Tahsil va natijalar. Sidqiy an'anaviy qissa, yodnoma, hikmat, hikoyat janrida qalam tebratish bilan birga badiiy ifoda, badiiy tasvirning yangicha shakllari ustida ish olib bordi. Xalq og'zaki ijodida keng tarqalgan savol-javob shaklida yozilgan asarlari shundan dalolat berib turibdi. Sidqiy “Zarbulmasali Sidqiy” dan oldingi asarlarida ham o'z fikrini badiiy ifodalashda savol-javob usuliga murojaat qilgan. Shoir savol-javob bayon usulidan didaktik ruhda asarlarida ko'p foydalangan. Jumladan, Sidqiyning 1917-yilda mardikorlarning o'z yurtlariga qaytishi

sababi bilan ijtimoiy-tarixiy mavzuda yozilgan “Sitamdiya rabochiylar kelishi” masnaviyi ham boshdan-oyoq savol-javob asosiga qurilgan. Shoirning tugallanmagan asarlari saqlanadigan 7631-inventar raqamli to'plamda ham “Varsat ul-anbiyo” (“Payg'ambarlar merosi”) nomi ostida savol-javoblar shaklidagi parokanda varaqlar ham bor[3]. Sidqiy “Mezoni shariat” nomli diniy-ma'rifiy risolasida islomiy tasavvurlarning asl mohiyatini qalanga olar ekan, o'z salafllari an'alarini izchillik bilan davom ettira oladi. Bunday tasavvurlarni kitobxonga yetkazishda savol-javob shaklidan unumli foydalanadi. Jumladan:

Savol:-Iymonning tani nadur?

Javob:-Besh vaqt namozni o'qumoqliq turur.

Savol:- Iymonning dili na turur?

Javob:- Qur'on o'qumoq turur”

Savol:- Iymonning nuri na turur?

Javob:- Rost aytmoq turur

Savol:- Iymonning po'sti na turur?

Javob:- Sharm va hayo turur.

Sirojiddin Sidqiyning “Zarbulmasali Sidqiy” asari 1932-yilda yozila boshlangan. Dastlab Sidqiy 100 ta savol-javobli didaktik nasihatlar yozishni niyat qilgan. Shu sababli asarning birinchi sahifasiga asar nomi ostiga “Savol-javobli yuz so'z” degan nomni ham yozib qo'yadi. Keyinchalik adib boshqa bir daftarda savol-javobli nasihatlarini yana yozishga qaror qilgan va ularning sonini 521 taga yetkazib qo'ygan. Biroq asar qo'lyozmasini ko'zdan kechirish jarayonida 521-savol-javobdan so'ng ham yana 40 dan oshiq raqamlanmagan savol-javoblarni qo'shib ko'chirganligining guvohi bo'lamiz. Adibning “Zarbulmasali Sidqiy” asari bizgacha to'liq holda yetib kelmagan. Saqlanib qolgan daftarlardagi savol-javoblar soni 215 tani tashkil qiladi. Asarning o'ziga xosligi shundaki, asardagi har bir savol-javob mustaqil xarakterga ega bo'lib, jamiyatdagi biror mavzu haqida fikr yuritiladi. Adib oddiy kishilarning kundalik hayoti bilan chambarchas bog'liq masalalardan tortib umuminsoniy masalalarni ham qalanga oladi. Asarda umumbashariy mavzular, yaxshi va yomon illatlar, maishiy mavzular, ba'zi bir tarixiy ma'lumotlar aralash holatda keladi. Sidqiy asosiy fikrini savol-javoblar orqali berishga harakat qiladi. Shuningdek, fikrini izohlash, to'ldirish, dalil keltirish maqsadida o'zbek xalq

maqollaridan, matallaridan, o'zining hayotiy tajribasi asosida yozgan ibratli fikrlardan misollar keltiradi.

“Zarbulmasali Sidqiy” asarining qimmatini oshiradigan vositalardan biri o'zbek xalq maqollaridan mohirona foydalanilganligidir. Asar boshdan-oyoq maqollar, matallar, hikmatli so'zlar asosiga qurilgan. Shoirning shogirdi Abdullo Nosirov ustoz Sidqiy qishlog'iga qaytib ketganidan keyin o'zbek xalq maqollarini yig'ib yurganligi haqidagi ma'lumotlarni o'z esdaliklarida yozib qoldirgan [2]. Sidqiyning “Zarbulmasali Sidqiy” asari bizgacha to'liq yetib kelmaganligi sababli, asarda jami qancha maqol va matallar qo'llanganligi haqida aniq ma'lumotlar yo'q. Adib asardagi savol-javoblar sonini 550 dan oshirgan. Muallif deyarli har bir savol-javobda 1 tadan maqol qo'llanganligini hisobga olsak, maqollar soni ham 500 ga yaqinlashganligini taxmin qilish mumkin. Muallif ayrim savol-javoblarda esa 2 yoki 3 tagacha maqollar ishlatilganini ko'ramiz. Masalan: mehnatsevarlik haqidagi 25-savol-javobda “Ishlasang tishlarsan”, “Ishlamay yegan kovshamay o'lar”; musofirlik haqidagi 7-savol-javobda “Musofir ko'r kishi kabidur”, “Ko'rmagan yerning chuquri ko'p”; farzandning naqadar ulug' ne'mat ekanligi aytilgan 33-savol-javobda “Bolalik uy bozor”, “Bolalik uy erur guliston”; farzandsizlik haqidagi 34-raqamli savol-javobda “Bolasiz uy erur go'riston”, “Bolasiz uy - xomushlar mozori” kabi 2 tadan o'zbek xalq maqollari qo'llanilgan bo'lsa, 74-raqamli savol-javobda esa 3 ta “Eshagiga yarashur tushovi”, “O'xshatmayin uchratmas”, “Teng qilmayin, duch qilmas” kabi maqollar birgalikda ishlatilgan. Bundan kelib chiqadiki, Sidqiy asarida eng ko'p maqol va matallardan namunalar keltirgan adiblardan deyish mumkin. Ma'lumki, Gulxaniyning «Zarbulmasal» asari tarkibida 300 dan ortiq o'zbek xalq maqollari bor. Yoki, Sulaymonqul Rojiiy o'zining «Zarbulmasal» asarida 400 dan ortiq maqolni she'riy vaznga solgan.

“Zarbulmasali Sidqiy” asarining mazmun - mundarijasi ancha keng. Asarda muallif o'z iqtidori, saviyasi, ma'naviy salohiyati darajasida o'z davrining eng muhim masalalarini badiiy ifodalashga harakat qiladi. Asarda vatanparvarlik, rostgo'ylik, to'g'rilik, kamtarlik, mehr-oqibat, adolat, do'stlik, qanoat, sabr, ishchanlik, nafs, g'ayrat, himmat, ehson, saxovat, tejamkorlik, oqillik, tejamkorlik kabi yaxshi xislatlar haqida bir qancha savol-javoblar berilgan. Javoblarga maqollar, matallar, she'riy baytlar ilova qilingan. Yaxshi odatlar haqida savol- javoblarga misollar keltiramiz:

Savol:- Ul nimadurkim, kishini asir qilur?

Javob:- In'om, ehson.

Qo'zini ko'rkim, esa bir zarra non,

Egasining ortidan bo'lg'ay ravon

Savol:- Ul nimadurkim, andin hech narsa qutulmaydur?

Javob:- G'ayrat.

Savol:- Ul nimadurkim, qorin to'yg'uzur?

Javob:- Qanoat.

Qanoat qorin to'yg'uzur,

Beqanoat yolg'iz otin so'yg'uzur.

Savol:- Ul nimadurkim, tog'ni osti birla qo'podur?

Javob:- Er kishining himmati.

Himmatlini bir martabaga eltadur oxir

Unda yaxshi xislatlardan xayr - ehson, g'ayrat- shijoat, qanoat, himmat haqida fikr boradi: Masalan, saodat haqidagi savol-javobni ko'raylik:

Savol:- Saodat nimadur?

Javob:-Haqiqat sari qadam urmoq.

Shoir kishilarni saodatga, ya'ni baxt, omad muvaffaqiyatga erishish yo'li haqiqat sari qadam qo'ymoqdir, deya xulosa qiladi. Shoir asarlarida haqiqatparvarlik insonlardagi eng yaxshi xislat ekanligi ko'p bora ta'kidlangan. Sidqiyning o'zi ham haq talab, tikso'z, haqiqatgo'y, adolatsizlik bilan chiqisha olmaydigan toza vijdon egasi bo'lgan. To'g'riso'zligi sababli 1909-1911-yillarda Toshkentdan ketib vaqtinchalik Farg'ona tomonlarda yashaydi. Bu haqida yozuvchi A.Asilov shunday ma'lumot beradi: “O'nqo'rg'on qozisi bir boyning asossiz tuhmata uchib, kambag'al dehqonni qon qaqshatadi: o'ttiz so'mlik qirchang'isini majburan sakson so'mga o'tkazadi. Maqsad bitta: qo'shimcha olingan ellik so'mni “arra” qilish. Bu

hayotiy haqiqatni eshitgan shoir haromho'r qozini shunchalar bulg'alaydiki, bu amaldor to'g'ri so'zga tan berish o'miga, Sidqiy yo'q qilish payiga tushadi. Bu haqda shoir shunday yozadi: “So'zlarim barchaga quyosh kabi fosh bo'lgach, ul zolim bangi qozi o'zi kabi zolim va mustabidlarni yollab, men kambag'alni Sibiriya surgun, turma ichra turg'un qilmoqqa ancha cholishdi. Mavlono Firdavsiy Sulton Mahmud G'aznaviyini hajv qilib, Tus shahriga qochqondek, ul zolim amaldin qolg'uncha men ham Farg'onalarga qochib yurdim va ikki yilcha umrimni kechirdim. 1329 sanayi hijriyada qish havosida toki ul zolim taxtdin tobutga tortildi, men ham o'z vatanim darbu devoriga otildim. Va birgina haqiqat izhori uchun shunchalik tashvish chektim...” [1]. Shoir Toshkent shahridan ketib Farg'ona vodiysi tomonlarda yashashga majbur bo'lagani haqida “birgina haqiqat izhori uchun shuncha tashvish chektim”, deb yozsa-da, ammo “maqsadimdur haqiqat izhori” jumllarini o'zining bosh maslagiga aylantirdi. Shoir shunday yozadi: “Bulut kel' on birlan oftob nuri kamaymas va oftoblik ismi yo'qolmaski, hamon oftob oftobdur. Shunga o'xshash haqiqatni ham qaro bulutlar yoshira olmaski, hamon haqiqat haqiqatdur, oxir yuzag'a chiqar”[2].

Asarda tejamkorlik, uddaburonlik, yaxshi so'z, ozodalik va boshqa fazilatlar haqida savol- javoblarda o'xshatish asosida chiroyli ibratlar yozilgan.

Savol:- Qo'li sust kosibdin kim yaxshi?

Javob:- Oyog'i chaqon gadoy

Savol:- Tengsiz xazina nimadur?

Javob:- Tejalgan ro'zg'or.

Savol:- So'zning yaxshisi qandog' bo'lur?

Javob:- Oz bo'lub kubg'a dalolat qilsa, ochiq bo'lsa, eshitguvchig'a og'ir bo'lmasa, birovning shaxsig'a tegmasa.

Savol:- Odam bolasining qiymati nima bilan bo'lur?

Javob:- Ozodalik, bir narsani birovlardan ko'z tutmaslik bilan.

Sidqiyning “Zarbulmasali Sidqiy” asaridagi kuchli badiiy usullardan biri shundaki, muallif savol-javoblarda salbiy illatlar va unga ega bo'lgan shaxslarni ayamasdan fosh qiladi. Asarda shoshqaloqlik, dangasalik, tajribasizlik, besabrlik, tekinxo'rlik, ochko'zlik, hasadgo'ylik, sudxo'rlik, mumsiklik-xasislik, qo'pol so'zlash, g'arazli fikr, ta'magirlik, bilimsizlik, baxillik, ochofotlik, qo'pollik, yolg'onchilik, poraxo'rlik, nodonlik kabi salbiy illatlar qoralanadi. Jumladan:

Savol:- Ul kimdurkim, o'z oshi o'ziga haromdur?

Javob:- Baxil.

Savol:- Ul nimadurkim, so'zlaguvchini sharmanda qilur?

Javob:- G'arazli fikr.

Savol:- Ul kimdurkim, rost so'zi ham e'tibordan soqitdur?

Javob:- Yolg'onchi (Utrukchi).

“Zarbulmasali Sidqiy” asaridagi eng ko'p tilga olingan salbiy illatlardan biri dangasalikdir. Adib asarda dangasa, ishyoqmas, tani sog' bekorchi, tayyorxo'r soyaparvar kabi jumllarini juda ko'p ishlatadi. Sidqiyning fikricha, kishini jalqovlik xor qiladi, dinni xarob qiladi. Bekorchilik bilan uyda yalpayib yotmoq kabi fano ishdan ko'ra, mard bo'lub tog'u cho'lda qo'y boqmoq yaxshidir, birovning minnatli nonini yegandan, erta-yu kech tinim bilmay mehnat qilmoq afzaldur. Har inson bu illatni zanjirlaridan o'zini xalos etishi, bo'shatishi lozimdur. Asarda shu mavzuga bag'ishlangan savol-javoblar ko'p uchraydi:

Savol:- Oshi bo'lsa, ishi bo'lmasa,

Yozi bo'lsa, qishi bo'lmasa, jumlasini kim aytadi?

Javob:- Tani sog' ishyoqmas.

Ishyoqmas o'lsun, ishyoqmas o'lsun,

Oning yeriga ishlovchi kelsun.

Savol:- Ishi qurtlag'an dehqonning dushmani kimdur?

Javob:- Tani sog' bekorchi, ishsiz dangasa.

Savol:- Ul kimdurkim, ish buyursak, otangdan yaxshi o'git beradur?

Javob:- Ishga tobi yo'q dangasa.

“Zarbulmasali Sidqiy” asarida tani-joni sog' bo'la turib, odamlarga foydasi tegmaydigan, tekinxo'rlik bilan kun kechiruvchi kimsalar hayoti haqidagi savol- javoblarni ham kitobxonga taqdim qiladi. Ular mehnat qilmasdan xalq molidan

tama' qilib, kun ko'ruvchi eshonlar, shayxlar, to'ralardir. Bunday kishilarni shoir ta'magirlar, "shayx ismli gadoylar" deya ataydi. Ularning maqsadi mehnat qilmasdan, tama'girlik qilib boylik orttirish, deydi. Sidqiy bir hikmatida bunday kimsalarga qarata: "Mard bo'lsang, qo'y tama'ni, mehnat et, Bo'lma shayxu mehnat ila rohat et" deb yozadi. Asarda bunday kishilar qattiq tanqid qiladi:

Savol: - Ko'zlik kesak, tirik mozor kimdur?

Javob: - Tayyorxo'r soyaparvar.

Savol: - Dunyo yuzidagi eng yomon kimdur?

Javob: - Birovg'a og'irlik'in solib yotqon kishi.

Savol: - Jonlik balo nimadur?

Javob: - To'rasi birla kambag'alning uyiga bosib kelgan eshonzoda.

Savol: - Kimdurkim, hamishxo'rdur?

Javob: - Tama'gir.

Baxillik, xasislik kishilardagi eng tuban illatlardan biridir.

Qur'oni karim va Hadisi shariflarda ham baxillik barcha harom ishlarning va yaramas xulqlarning sababchisi sifatida qoralangan, saxiy, himmatli, muruvvatli inson bo'lishga da'vat etilgan. "Zarbulmasali Sidqiy"da ham shu mavzuga bag'ishlangan bir necha savol-javoblar bor:

Savol: - Kimdurkim, uni xarjisi ikki hissa bo'lur?

Javob: - Mumsik (xasis)

Bu savol-javobda Sidqiy kishilardagi mumsiklik-xasislikni qoralayapti. Xasislar o'z nafsidan ham qizg'onadilar, o'zi uchun kerakli narsani xarid qilmaydilar. Xasis kishi pulidan qizg'onib, arzon mol sotib qiladi. Ammo arzonning sho'rvasi tatimas, deganlaridek, bu mol sifatli bo'lmaydi, shoir aytganidek, illatli bo'ladi. Va ikkinchi marotaba xarj qilishga majbur bo'ladi. Shoir fikrini quyidagi bir chiroyli bayt bilan xulosa qiladi:

Xarji mumsik ikki hissa bo'lg'anining sirri bul -

Olg'ay arzon narsanikim, ul esa illatlik bo'lur.

Yoki Sidqiy boshqa bir savol-javobda shunday yozadi:

Savol: - Ul nimadurkim, kishini yuzag'a chiqarmaydur?

Javob: - Baxillik. Baxil hamisha o'zini faqir qilib ko'rsatur, gadoylarning tirikligidin badtar tiriklik qilur. Baxilda sharofat bo'lmas, kishida himmat bo'lmas.

O'ziga baxillik qilgan kishi, o'zguna ham saxiylik qilmaydi. O'zidan ham qizg'anib, gadoylar kabi hayot kechiradi. Uning boshqalarga nafi, foydasi tegmaydi. Sidqiyning Shayx Sa'diydan qilgan tarjimasidagi baytlar ham yuqoridagi savol-javob bilan hamohang:

Baxil archi moli bilan bo'lsa boy,

Chekar xorliq o'yla pulsiz gadoy.

Hasad va hasadgo'ylik pand-nasihati ruhidagi didaktik asarlarda eng yomon xulqlardan biri sifatida talqin etiladi.

G'iybat, bo'hton kabi illatlar hasad qilganlikdan paydo bo'lishi ko'p bora aytiladi. Qadimgi yunon faylasufi Arastu "Dunyoda hammadan ko'ra hasadgo'yning yuki og'irdir, chunki u bechora atrofidagi barcha odamlarning qayg'usini o'z ustiga yuklab yuradi", deb aytadi. Sidqiy ham bir savol-javobda hasadgo'y insonni shunday ta'riflaydi:

Savol: - Ul kimdurkim, bir begunohning gunohining zarari uchun g'azablanur?

Javob: - Hasadchi. O'zidin o'zi kular, ishayar, qayg'u dengiziga cho'mar, na yeganida maza topar, na ichganida.

Sidqiy o'z asarlarida ustoz shoirlarning an'anasini davom ettirgani ko'zga tashlanadi. Adib ijodini kuzatgan kishiga uning Sadiy, Alisher Navoiy uslub va bayon tarzini hamda g'oyalari, umuman an'alarini izchil davom ettirgani, boyitgani, ularni sodda va aniq, xalqona tilda bayon qilgani yaqqol ko'rinib turadi. Sa'diy Sheroziyda badfe'l kimsalar haqida shunday hikmat bor: "Badxo'y ba dasti dushman giriftor ast, ki har jo ravad, az on rahoyi nayobad" ("Fe'li yomon kishi qayonga borsa, zulmidan qutulmoq imkonsiz bo'lgan bir dushmanga giriftordir"). Hazrat Alisher Navoiy ham "Mahbul ul qulub"da bu fikrni rivojlantirib shunday deydi: "Yamon qilig'liq badxo'y va bot achchig'liq turshro'y har balog'a giriftordur va bir ibtilog'a muhtalokim, har yon borsa abndin qutulmas va har sori qochsa, andin xalos bo'lmas," [7] deb ta'rifladi, "Nazmul javohir" asarida bu illatdan xalos bo'lish mumkin emasligi haqidagi baytini keltiradi:

Badxo'yliq ul vahshat erur shiddatdin,

Kim elga xalosliq yo'q ul vahshatdin [8].

Sidqiy Navoiy satrlariga hamohang fikrlarni o'rtaga tashlaydi. Shoir sodda va ravon uslubda o'z xulosalarini ifodalab qo'ya qoladi. Uning fikricha, badxo'yliq - badfe'llik, dag'allik insonlardagi bir bedavo, tuzatib bo'lmas darddir, Bu illatni davolaydigan dori yo'qtur. Xudoyi taolo ayrim insonlarni "yaxshi xulqu", ayrimlarni esa "tundxo'y" (yomon fe'li) qilib yaratadi.

Savol: - Qayu darddurkim, bedavodur?

Javob: - Badxo'yliq.

Ne kasalkim bo'lur-iloji bo'lur,

Ya'ni, badxo'yliqqa yo'q doru.

Xulosa va takliflar. Sidqiyning "Zarbulmasali Sidqiy" asari uslubining soddaligi, qisqaligi bilan ajralib turadi. Har bir savol-javob ixcham va lo'nda tuzilgan, ammo chuqur mazmunga boy bo'lib, ko'pincha inson tabiati, axloqi, donoligi va ma'naviyati haqida fikr yuritadi, xulosalar qiladi. Turli umumlashma xulosalar orqali o'quvchilarni o'z hayotlari va xatti-harakatlari haqida fikr yuritishga, shaxsiy o'sishga va axloqiy rivojlanishga da'vat etadi, asardan saboq olishga undaydi.

ADABIYOTLAR

1. Sidqiy Xondayliqiy. Tanlangan asarlar.-T.: "Ma'naviyat", 1998. - 304 b.
2. Asilov A. Sirojiddin Maxdum- Sidqiy Xondaqliqiy.(Roman, g'zallar) – T.: "G'afur G'ulom", 2019. 173- bet.
3. Javharova R. Sirojiddin Sidqiy Xondaqliqiyning adabiy merosi. Filol. fan. nom. diss. – T.: 1996.
4. "Zarbulmasali Sidqiy". Sidqiy Xondayliqiy. O'zRFA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondi №7631.
5. Is'hoqov F.. Gulxaniy "Zarbulmasal"ning ilmiy-tanqidiy matni.-T.:1997.-15-bet.
6. Asrlar nidosi. Rojiiy. Nashrga tayyorlovchi: Dilbar Rahmatova. – T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1982. – B.124
7. Alisher Navoiy. Mahbul ul-qulub. www.ziyouz.com kutubxonasi 34-bet.
8. Alisher Navoiy. Nazmul javohir. www.ziyouz.com kutubxonasi. 27-bet.